

УДК 339.13

Мардус Н. Ю.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічного аналізу та обліку,
Харківський технічний університет, «Харківський політехнічний інститут», Україна;
e-mail: Nat_ua@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-8551-1544

Брік С. В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічного аналізу та обліку,
Харківський технічний університет, «Харківський політехнічний інститут», Україна;
e-mail: svetsvb@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5411-4885

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Анотація. Проаналізовано базові положення, наукові підходи до розуміння і визначення аспектів розвитку об'єктів і систем, економічних і фінансових процесів з метою створення теоретико-методологічного базису та осмислення розвитку фінансово-економічної системи, що дозволило окреслити основні напрями дослідження розвитку системи (економічної, фінансово-кредитної, економіко-соціальної та ін.). У процесі дослідження було розглянуто зміст і визначення розвитку окремих науковців з метою створення несуперечливого теоретичного і методологічного підґрунтя. Установлено, що кожна фінансово-економічна система (або об'єкт) зазнає змін, що обумовлено дією внутрішніх і зовнішніх факторів. Дано визначення розвитку щодо розуміння і визначення аспектів впливу економічних і фінансових процесів, які характеризують тенденції економічного зростання фінансово-економічних систем тощо. Розкрито і згруповано типові, спільні положення щодо структури і механізмів розвитку, на основі яких сформовано постулати розвитку. Установлено, що визначення постулатів розвитку залежить від еволюційних процесів, які базуються на дослідженні певних питань у вузьких рамках їх вирішення, у результаті чого обґрунтовано і сформовано основні постулати розвитку фінансово-економічних систем (об'єктів).

У результаті дослідження сформовано теоретичне поняття розвитку фінансово-економічної системи як процесу і встановлено, що для розвитку характерні циклічність та нерівномірність, що визвано впливом зовнішніх і внутрішніх факторів і процесом змін якісного та/або кількісного характеру (або переходу) фінансово-економічної системи (об'єкта) з одного стану в інший, більш досконалий, з прагненням підвищення життєздатності системи та її спроможності чинити опір руйнівним впливам середовища.

Отримані результати сприяють дослідженню розвитку фінансово-економічної системи (об'єкта) на основі створеного теоретико-методологічного базису розвитку фінансово-економічної системи (об'єкта) здійснювати належне керування задля збереження цілісності та стійкості даної системи або об'єкта.

Ключові слова: розвиток, система, базис, експлікація, генезис, еволюція, еманация, діахронія.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 24.

Mardus N.

Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Economic Analysis and Accounting
of the National Technical University «Kharkov Polytechnic Institute», Ukraine;
e-mail: Nat_ua@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-8551-1544

Brick S.

Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Economic Analysis and Accounting
of the National Technical University «Kharkov Polytechnic Institute», Ukraine;
e-mail: svetsvb@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5411-4885

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF FINANCIAL AND ECONOMIC SYSTEMS DEVELOPMENT

Abstract. The article analyzes the basics, scientific approaches to understanding and defining aspects of the development of objects and systems, economic and financial processes in order to create a theoretical and methodological basis and to understand the development of the financial and economic system. This made it possible to outline the main directions of research into the development of the system (economic, financial, credit, economic and social, etc.). In the course of the research, the content and definition of the development of individual scientists were considered in order to create a consistent theoretical and methodological basis. It established that every financial and economic system (or entity) undergoes changes due to internal and external factors. The definition of development in understanding and defining aspects of influence of economic and financial processes, which characterize the tendencies of economic growth of financial and economic systems.

Typical, common provisions on the structure and mechanisms of development, based on which the postulates of development, are revealed and grouped. It established that the definition of development postulates depends on evolutionary processes, which based on the research of certain issues within the narrow framework of their solution, which leads to substantiation and formation of the basic postulates of development of financial and economic systems (objects).

As a result, of the research the theoretical concept of development of financial and economic system is formed a process. It established that the development characterized by cyclicity and irregularity, which caused by the influence of external and internal factors and the process of changes in the qualitative and / or quantitative nature (or transition) of the financial and economic system (object) from one state to another, with a view to increasing the vitality of the system and its ability to resist the destructive effects of the environment.

The obtained results help to study the development (or transition) of an object (system) from one state to another, increase the viability of the system and its ability to withstand the destructive effects of the environment. Based on the created theoretical and methodological basis of the system's development, it is possible to carry out proper system control of the object for the preservation of integrity and stability.

Keywords: development, system, basis, explication, genesis, evolution, emanation, diachrony.

JEL Classification O10, P10, P49

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 24.

Вступ. Розвиток є поняттям, що знайшло широке застосування в різних сферах наукових досліджень, а отже, привертало увагу широкого кола науковців. Еволюція наукових поглядів за часів середньовіччя до нині призвела до виникнення понять, які можна вважати спорідненими з поняттям «розвиток». Ці поняття є досить близькими до нього, адже характеризують окремі різновиди або типи розвитку або ж застосовуються стосовно певних об'єктів, систем чи в окремих сферах. Усе це вимагає подальшого теоретично-методологічного осмислення розвитку, яке потребує розроблення відповідного базису, що дозволить окреслити основні напрями дослідження розвитку системи (економічної, фінансово-кредитної, економіко-соціальної та ін.).

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідження розвитку не є новим в економічній літературі. Загальні теоретико-методологічні аспекти з дослідження цього питання належать таким вітчизняним та іноземним авторам, як А. А Чухно [2], Ю. С. Погорелов [2], П. Агіон, П. Хауітт [4], Р. Барро [5], Р. Лукас [6], В. А. Босенко [7], Г. В. Козаченко [8], І. Ю. Штулер [9], Г. Данг, Л. Пенг [10], Л. Г. Мельник [10], А. С. Капліна [11] та іншим.

Розвиток будь-якої економічної та фінансової системи відбувається швидшими темпами у практичній діяльності, що зумовлено впливом зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку та пристосуванням системи до їхнього впливу, проте значно відстає формування

теоретико-методологічного базису забезпечення розвитку систем, що вказує про наявність проблематики, а саме: відсутність наукового обґрунтування положень розвитку фінансово-економічної системи.

Проте серед науковців з питань систематизації теоретико-методологічних аспектів до дослідження розвитку ведуться постійні суперечки. З цієї проблематики є достатня кількість наукових праць, розробок та напрацювань щодо обґрунтування теоретично-методичних і методологічних аспектів розвитку, але і нині його сутність чітко не визначена. Так, більшість авторів розглядають розвиток щодо управління ним, не приділяючи достатньої уваги створенню теоретико-методологічного базису самого розвитку.

Відсутність єдиного теоретико-методологічного базису, а також суперечливість між деякими визначеннями в дослідженні поняття «розвиток» потребує проведення ґрунтовнішого дослідження із залучанням значної кількості літературних джерел з метою створення несуперечливого теоретичного і методологічного підґрунтя щодо подальшого дослідження розвитку економічних і фінансових систем з метою ідентифікації впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на них.

Мета дослідження. Для належного керування економічними і фінансовими процесами задля збереження цілісності та стійкості фінансово-економічної системи (або об'єкта) потрібне створення теоретико-методологічного базису системи, що базується на розвитку системи, під яким розуміємо процес змін, обумовлених дією внутрішніх і зовнішніх факторів, з прагненням підвищення життєздатності системи та її спроможності чинити опір руйнівним впливам середовища.

Результати дослідження. На даний час економіка України зазнає великих змін, пов'язаних із процесами глобалізації, транснаціоналізації, роздержавленням власності, що є наслідком перезавантаження діяльності економічних і фінансових інститутів, посиленням конкуренції на національному ринку [1, 2]. Це потребує створення теоретично-методичних і методологічних аспектів визначення розвитку економічних і фінансових систем щодо розуміння і визначення аспектів впливу економічних та фінансових процесів.

Як це характерно і для більшості інших понять, дослідження поняття розвитку були започатковані у філософії.

Так, перші уявлення про розвиток зустрічалися в роботах Анаксимандра, Емпедокла і Демокрита, відповідно до яких під розвитком розуміли зміну частини буття [3]. Ці уявлення було розвинуто і поглиблено Аристотелем, який під розвитком розумів принцип, відповідно до якого сутність явища є невід'ємним елементом у певній цілісній системі.

Розуміння розвитку змінювалось з часом і набуло більш конкретного змісту в німецькій класичній філософії. Одним із найважливіших досягнень німецької класичної філософії стала теоретична розробка діалектики, яка виступає не лише як універсальний філософський метод пізнання, а полягає у вивченні взаємоперетворень протилежностей у їхньому поєднанні і визначається як учення про розвиток [4].

У ході досліджень представників цієї філософської школи були сформовані основні закони діалектики — загальні форми суттєвих зв'язків у процесі розвитку. Результатом дослідження представників цієї школи стали закони, які полягають у єдності, тобто базуються на законі переходу кількісних змін у якісні та в боротьбі протилежностей, підґрунтям якого є закон заперечення.

Крім того, було визначено основний принцип діалектики — принцип розвитку, під яким розуміємо процес, предметом якого є саморух, визваний взаємоперетворенням протилежностей і суперечок, які розуміємо як взаємопов'язані елементи і в результаті викликають розвиток.

Зміна наукових поглядів за часів середньовіччя призвела до виникнення понять, які можна вважати спорідненими з поняттям «розвиток». Ці поняття є досить близькими до нього, адже характеризують окремі різновиди або типи розвитку, або ж застосовуються стосовно певних об'єктів, систем або в окремих сферах.

До таких понять можна віднести таке поняття, як «експлікація» (розгортання).

Експлікація в науковій літературі розглядається як прояв, через який частини системи можуть отримати певну незалежність і самостійність [5]. Це поняття набуло широкого застосування в теологічній сфері для вираження саморозкриття, саморозвитку буття. Згідно із сучасним уявленням про експлікацію, то воно стає значно більш широким, втративши значною мірою своє філософське забарвлення. На нашу думку, поняття експлікації може бути застосовано щодо певного типу розвитку, який зумовлений винятково внутрішніми якостями його суб'єкта розвитку, за умови збереження єдності з первісним станом суб'єкта розвитку. Відповідно, з огляду на це, поняття розвитку є більш широким, оскільки його джерело полягає не лише у внутрішніх якостях суб'єкта, а й можуть бути викликані певними зовнішніми імпульсами.

Друге поняття — «еманація» (спливання), яку можна вважати підґрунтям формування і визначення розвитку світового процесу. Поняття було введено для того, щоб пояснити виникнення світу шляхом розповсюдження певної первісної енергії буття. Згідно з початковим трактуванням еманации, первісна енергія виникає і розповсюджується, але в міру віддалення від першопричини стан буття погіршується. Таким чином, у початковому трактуванні еманация була певною мірою пов'язана з розвитком, але в результаті поширення цього поняття у фізику відбулося звуження сфери його застосування і зв'язок з розвитком практично втратився. Слід зазначити, що на сьогодні поняття еманации є досить вузьковживаним і коло його використання обмежується філософією та фізикою, не маючи застосування в інших галузях знань. Якщо застосовувати це поняття в економічній площині, то цей термін є протилежним висхідному розвитку.

Поняття еволюції одного первісно є тотожним за попереднє поняття і до визначення поняття розвитку [2; 5]. Так, еволюція в початковому своєму тлумаченні визначається як безперервні поступові кількісні зміни, що згідно з одним з основних законів діалектики переходять в якісні. Незважаючи на те, що принципова відмінність за змістом між поняттями розвитку та еволюції відсутні, перше з них найчастіше використовується в різних сферах, а саме найчастіше в історії та філософії, тоді як друге — у техніці та біології [6]. Сьогодні поняття еволюції досить часто застосовується та іноді прирівнюється науковцями до поняття розвитку. Водночас ототожнення цих понять є неповною мірою обґрунтованим, адже еволюція є більш вузьким поняттям, яке характеризує один з типів розвитку, що вирізняється поступальними перетвореннями, тоді як розвиток може відбуватися нерівномірно, мати циклічний або стрибкоподібний характер.

Часто як синонім поняття «розвиток» використовується поняття «генезис», який найчастіше використовують під час описання процесу формування або дослідження (опису) виникнення. Між поняттями розвитку і генезису існує принципова відмінність, адже поняття «генезис» може застосовуватись лише щодо об'єкта, що виникає або формується, і не може вживатися відносно вже сформованого об'єкта, описуючи подальші його зміни. Водночас розвиток, на відміну від поняття генезису, може застосовуватись як до об'єкта, що формується, так і до вже сформованого об'єкта, описуючи процес його створення і подальші зміни. Отже, можна говорити про перетин цих двох понять.

Цікавим є поняття «діахронія», що може вважатися одним із видів розвитку і являє собою історичну послідовність мовних явищ (слово «формування»). Найбільш розповсюдженим це поняття є в лінгвістиці, не знайшовши застосування в інших галузях науки.

Слід також дослідити поняття «розвиток» і «рух» у їхній відокремленості і співвідношенні. Більшість авторів щодо дослідження цього питання схиляються до думки, що розвиток і є рухом [7]. Безумовно, під поняттям «розвиток» і передбачається поняття руху, але не завжди рух характеризується позитивними тенденціями і характеристиками розвитку, тому має сенс відокремлювати поняття «розвиток» і «рух». Поняття розвитку доцільно розглядати як складову частину руху, але відокремлювати її залежно від характеру змін руху.

Отже, не можна не погодитися з думкою Ю. С. Погорелова і Г. В. Козаченко, які вважають що вищедосліджені поняття описують процес розвитку, яких, залежно від галузі знань, розглядається відповідними авторами як певний процес, який полягає у єдності та протиставленні умов, які характерні до розвитку, є елементом руху, проте рух є більш широким поняттям і незавжди умови руху відповідають розвитку [2; 8].

Щодо змін, перетворень, процесів, що відбуваються в соціально-економічній сфері, найчастіше застосовується саме поняття розвитку, отже, варто дослідити базові положення, що йому притаманні.

Базові положення, що стосуються структури і механізмів розвитку різних об'єктів, утворень і систем, формуються за умови відмежування від конкретних прикладів економічного розвитку певних країн, статистичних матеріалів, які характеризують тенденції економічного зростання тощо. Розуміння механізму функціонування базових моделей надає змогу розкрити типові, спільні положення, які є незмінними і протягом певного періоду нечутливими до кон'юнктурних змін [9]. Такі положення можуть використовуватись як постулати розвитку.

Постулат (від лат. *Postulatum* — необхідне) – це твердження наукової теорії, прийняте в останній як вихідний, істинний, але недовідний у його рамках. Згідно з Академічним тлумачним словником української мови постулат, є таким твердженням, яке при побудові наукових базових понять приймають як таке, що не потребує доказів.

У процесі визначення постулатів розвитку встановлено, що між певними авторами-науковцями існують як тотожності у визначенні деяких постулатів розвитку, так і від'ємності. Від'ємності полягають у визначенні окремих постулатів, які характеризуються і ґрунтуються деталями розвитку.

До постулатів розвитку фінансово-економічних систем пропонуємо відносити такі:

- процес розвитку полягає в наявності певних змін, які розглядаються як окремо, так і в сукупності й вважаються змінами кількісного та/або якісного характеру;
- завдяки розвиткові відбувається перехід об'єкта (системи) з одного стану в інший, більш досконалий;
- процес розвитку обумовлюється дією зовнішніх і внутрішніх факторів;
- розвиток є циклічним процесом, що відбувається нерівномірно;
- завдяки розвиткові підвищується життєздатність системи та її спроможність чинити опір дестабілізуючому впливу середовища;
- з метою збереження цілісності системи розвиток має бути керованим, що дасть змогу стояти системі [9, 10; 24].

Серед проаналізованих визначень розвитку, запропонованих науковцями, варто виділити ті, які ґрунтуються на постулаті, що розвиток передбачає наявність певних змін (кількісних та/або якісних). Так, на цьому постулаті частково ґрунтується визначення Р. Акоффа, згідно з яким розвиток є процесом збільшення можливостей, а отже, відбиває певні зміни.

Розглядаючи філософський аспект розвитку, Е. Смирнов також акцентує увагу на тому, що розвиток передбачає здійснення змін матерії та свідомості, характеризуючи їх також як незворотні, спрямовані та закономірні. І. Кононенко і Л. Мельник [11] також визначають розвиток як незворотну (безповоротну), спрямовану (направлену) і закономірну зміну об'єктів (матеріальних чи ідеальних) та систем. Водночас І. Кононенко уточнює, що розвиток має часову протяжність, тобто здійснюється протягом часу, а Л. Мельник [11] акцентує увагу на рушійній силі змін, які відбуваються, маючи на увазі дію механізмів самоорганізації, притаманних системі. При цьому зазначені автори не конкретизують, чи є зміни, притаманні розвиткові, кількісними або якісними. Відсутність такої конкретизації дозволяє, з певним ступенем умовності, вважати, що наявність змін, як якісних, так і кількісних, відповідають розвиткові об'єктів та систем.

А. Капліна [12] у своєму визначенні розвитку як процесу реорганізації та переорієнтації економічної та соціальної системи стверджує, що зміни, які в ході цього

процесу відбуваються, стосуються кількісних аспектів (зростання прибутків, обсягів виробництва), а також сприяють якісним перетворенням (змінам в інституційній, соціальній та адміністративній структурах).

Згідно з визначенням О. Прохорова, розвиток є закономірними якісними змінами об'єктів, які впливають на систему і характеризуються як такі, що призводять до втрачання системою попередніх ознак. Тотожним визначенню, що запропоноване О. Прохоровим, є визначення розвитку І. Фролова. Таким чином, автори акцентує увагу на якісному характері змін, здійснення яких може визначатися як розвиток.

Спільним у визначеннях розвитку, запропонованих перерахованими вище науковцями, є наявність змін. На наш погляд, розвиток може відбивати як кількісні, так і якісні зміни, причому не завжди одночасно.

Ще одним постулатом є те, що розвиток відбивається в переході системи з одного стану в інший, більш досконалий. Саме на цьому постулаті ґрунтується визначення розвитку Ю. Маслеченкова [13], Л. Забродської, і С. Дунди [14], які акцентують увагу на тому, що внаслідок розвитку відбувається перехід від одного якісного стану до іншого, просування від простого до складнішого та ефективного або ж зміна процесу чи явища від простішого до складнішого. Визначення, запропоновані перерахованими науковцями, практично дослівно відповідають цьому постулату розвитку, передбачаючи зміну стану об'єкта або системи внаслідок його здійснення.

Дещо більш змістовними є визначення Й. Шумпетера, О. Гапоненка і А. Панкрухіна, Дж. Джой-Меттьюза, Меггінсона Д. і М. Сюрте [15]. Попри це, усі вони відбивають такий наслідок розвитку, як перехід системи з одного стану до іншого, головними проявами якого є формування нових еволюційних якостей і характеристик об'єкта, які поліпшені та удосконалені (О. Гапоненко, А. Панкрухін), послідовному руху до досконалішого, складнішого (Дж. Джой-Меттьюз, Д. Меггінсон і Сюрте М.) та у переході економічної системи від заданого на певний момент часу центру рівноваги й здійсненні нових комбінацій факторів виробництва (Й. Шумпетер).

Натомість є визначення розвитку, які ґрунтуються як на постулаті притаманності процесу розвитку кількісних або якісних змін, так і на постулаті переходу системи з одного стану до іншого як наслідок протікання цього процесу. До таких науковців варто віднести В. Ільїна і Ю. Кулагіна, котрі трактують розвиток як зміну, що відповідає першому постулату, і як рух, що може бути поставлено у відповідність другому постулату. М. Ожегов і Н. Шведова також дають визначення, що передбачає здійснення в ході розвитку певних змін, які визначаються рухом і переходом від базового стану в найбільш складний, найбільш досконалий з вищими якісними характеристиками [16; 17; 23].

Л. Шимановська-Діанич [18] визначає розвиток як процес, направлений з найбільш примітивного і нижчого рівня до найбільш високого за рахунок вдалої реалізації внутрішніх резервів, які ведуть до змін і створення нового стану. Тобто це визначення повною мірою відбиває перший і другий постулати розвитку.

Наступним є постулат обумовленості розвитку впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, авторами якого є група авторів, серед яких такі науковці, як В. Гриценко, Л. Бакаєв, Л. Бажан та інші, які стверджували, що для розвитку характерні умови, які диктуються змінами у факторах економіки, а також технічними і виробничими змінами, пов'язані зі зростанням інвестиційної діяльності, інноваційної діяльності та науково-технічним прогресом узагалі.

С. Мочерний [19] дає визначення розвитку, яке ґрунтується на двох постулатах, а саме відповідає постулату, що передбачає наявність змін системи, які згідно з визначенням є незворотними, спрямованими і закономірними, кількісно-якісними і сутнісними, а також постулату обумовленості розвитку дією зовнішніх і внутрішніх факторів. Так, згідно з визначенням С. Мочерного розвиток відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів. У свою чергу, поява цих суперечностей, потреб та інтересів обумовлена діалектичними законами, які діють усередині системи і відповідають її сутності.

О. Ралко [20] при формулюванні визначення розвитку ґрунтується також на двох постулатах, але такими постулатами виступають перехід системи від одного стану до іншого, більш досконалого, а також обумовленість розвитку дією зовнішніх і внутрішніх факторів. За його твердженням, розвиток є не просто процесом функціонування та еволюції економічної системи в довгостроковому періоді, але й відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів.

Досить складним і змістовним є визначення розвитку, запропоноване І. Богатирьовим [21], що відповідає усім трьом перерахованим вище постулатам розвитку. Так, згідно з його визначенням, розвиток є сукупністю змін різної економічної природи, цілеспрямованості та інтенсивності (відповідно постулату наявності змін), які впливають на перехід системи з одного організаційно-економічного стану до іншого (відповідно постулату переходу з одного стану до іншого). Крім того, автор акцентує увагу на тому, що зазначені зміни, які відбуваються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, призводять до змін у соціально-економічній системі, що відповідає третьому постулату розвитку.

Наступний постулат передбачає, що розвиток є циклічним процесом (хвилеподібним), який відбувається в нерівномірному часі і впливає на зміни, що відбуваються в системі. Це можна вважати справедливим, адже економічні процеси змінні, незалежно від типу економічної системи. Саме на такому постулаті ґрунтується визначення розвитку, запропоноване А. Тойнбі. Так, згідно з його визначенням, розвиток є циклічним ритмічним процесом. Його особливістю науковець вважає появу у відповідь на певний виклик, що породжує відгук, котрий формує наступний виклик. Таким чином, розвиток відбувається відповідно певному циклу [22]. На цьому постулаті ґрунтується також визначення, запропоноване В. Василенко, згідно з яким розвиток є процесом, що є безперервним, постійним і хвилеобразним із наявністю криз, подолання яких залежить від відповідного періоду часу.

Слід виокремити також постулат, згідно з яким завдяки розвитку підвищується життєздатність системи і спроможність її чинити опір впливові середовища. Ця спроможність системи є вкрай важливою її рисою, особливо в сучасних умовах, що визначаються високим ступенем турбулентності та нестабільності.

Саме на поєднанні цього постулату з постулатом наявності змін ґрунтуються визначення, запропоновані такими вченими, як Е. Коротков, М. Кизим, В. Пономаренко, О. Тридід, трактування яких щодо сутності поняття розвитку практично збігаються. Ці автори стверджують, що розвиток є процесом змін (сукупністю змін), що призводять до підвищення життєздатності системи під час атаки несприятливих чинників зовнішнього середовища. У своїх дослідженнях В. Забродський і М. Кизим дають визначення розвитку, що ґрунтується на трьох постулатах: наявності змін, переході системи з одного стану в інший та підвищенні життєздатності системи (її спроможності чинити опір впливу середовища).

Визначення Д. Євдокимової ґрунтується на поєднанні постулату про наявність змін (кількісних та якісних) і останнього з виділених нами постулатів розвитку — постулату про циклічність і нерівномірність процесу розвитку, але й передбачає відповідність постулату, згідно з яким розвиток має бути керованим процесом. Так, згідно з визначенням ученої під розвитком варто розуміти динамічний багатоваріантний циклічний процес, який визначається своєю циклічністю і виражається у структурних зрушеннях системи через вплив якісних і кількісних факторів, а стійкість і збереження життєдіяльності системи стає можливим лише за рахунок її керованості.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що система розуміння і визначення аспектів розвитку фінансово-економічних систем, яка відбувається під впливом фінансово-економічних, політичних, соціально-економічних та інших процесів, передбачає створення теоретико-методологічного базису самого розвитку.

У результаті дослідження обґрунтовано постулати розвитку і встановлено, що визначення постулатів розвитку залежить від еволюційних процесів, де кожен з авторів,

котрі займалися цим дослідженням, розглядає їх щодо своєї проблематики, висловлюючи думку у вузьких рамках вирішення певних питань, що дало можливість визначити і сформулювати постулати розвитку, які притаманні фінансово-економічним системам.

Базуючись на проведеному дослідженні, спостерігаємо, що кожна фінансово-економічна система (або об'єкт) зазнає змін, що відбуваються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Тому, на наш погляд, доцільно сформулювати теоретичне поняття розвитку фінансово-економічної системи як процесу, для якого характерні циклічність, яка відбувається нерівномірно, зміна стану системи, що породжена змінами і впливом факторів кількісного і (або) якісного характеру, таких як зовнішні і внутрішні фактори, і передбачає зміну стану фінансово-економічної системи до стану, що прагне до зростання, стабільності і життєдіяльності системи, а в разі збереження її стійкості (або цілісності) і забезпечення розвитку — належного керування.

Література

1. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ : Логос, 2003. 616 с.
2. Погорелов Ю. С. Развитие предприятия: понятия та види. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36617/21-Pogorelov.pdf?s>.
3. Асмус В. Ф. Античная философия. 3-е изд. Москва : Высшая школа, 2003. 400 с.
4. Aghion P., Howitt P. Endogenous Growth Theory. Cambridge : MIT Press, 1998. Ch. 1.
5. Barro R. Determinants of Economic Growth. *NBER Working Paper*. 1996. № 5698.
6. Lucas R. On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*. 1988. Vol. 22.
7. Босенко В. А. Всеобщая теория развития. Киев : Екс Об, 2001. 311 с.
8. Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С. Категория развития: від філософії до економіки. *Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки* : зб. наук. праць IX Міжнар. наук.-практ. конф., 7—9 груд. 2016 р. Полтава : ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2016. С. 52—58.
9. Штулер І. Ю. Еволюція теорій економічного розвитку у сучасному вимірі знань. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 216—219.
10. Dang G., Pheng L. Infrastructure Investments in Developing Economies Theories of Economic Development, 2015. URL : <http://www.springer.com/978-981-287-247-0>.
11. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития. Сумы : ИТД «Университетская книга», 2003. 288 с.
12. Капліна А. С. Поняття «розвиток» у категоріальному апараті теорії розвитку. *Економіка. Менеджмент. Підприємство*. 2012. № 24 (2). С. 57—63.
13. Маслеченков Ю. С. Технология и организация работы банка: теория и практика. Москва : Дека, 1998. 432 с.
14. Дунда С. П. Теоретичні підходи до визначення поняття «розвиток підприємства». *Проблеми підвищення інфраструктури* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 32. С. 70—75.
15. Joy-Matthews J., Magginnson D., Surtees M. Human Resources development. London : Kogan Page, 2007.
16. Забродська Г. І., Забродська Л. Д. Організаційний розвиток підприємства: основи визначення дефініції. *Молодий вчений*. 2017. № 4.4 (44.4). С. 55—59.
17. Крючкова М. І. Теоретичні підходи до визначення понять «розвиток», «економічний розвиток», «економічне зростання». *Вісник Сумського національного аграрного університету. Економіка і менеджмент*. 2014. Вип. 5. С. 25—29. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2014_5_718.
18. Шимановська-Діянч Л. М. Управління розвитком персоналу організації: теорія і практика : монографія. Полтава : ВНЗ Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі». 2012. 462 с.
19. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження : монографія. Львів : Світ, 2001. 416 с.
20. Ралко О. С. Еволюція поняття організаційний розвиток підприємства. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. Київ : НУХТ, 2010. № 36. С. 38—41.
21. Богатирьов І. О. Ефективність розвитку підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. № 8. С. 79—84.
22. Lang M. Globalization and Global History in Toynbee. *Journal of World History*. 2011. Vol. 22. № 4.
23. Liubkina O., Murovana T., Magomedova A., Siskos E., Akimova L. Financial Instruments of Stimulating Innovative Activities of Enterprises and Their Improvements. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. № 4. P. 336—352.
24. Kasych A., Vochozka M. Theoretical and methodical principles of managing enterprise sustainable development. *Marketing and Management of Innovations*. 2017. № 2. P. 298—305.

Статтю рекомендовано до друку 31.08.2020

© Мардус Н. Ю., Брік С. В.

References

1. Chukhno, A. A. (2003). *Postindustrialna ekonomika: teoriia, praktyka ta yikh znachennia dlia Ukrainy [Post-industrial economics: theory, practice and their significance for Ukraine]*. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
2. Pohorielov, Yu. S. (n. d.). *Rozvytok pidpriemstva: poniattia ta vydy [Enterprise development: concepts and types]*. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36617/21-Pogorelov.pdf?s> [in Ukrainian].
3. Asmus, V. F. (2003). *Antichnaya filosofiya [Ancient philosophy]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
4. Aghion, P., & Howitt, P. (1998). *Endogenous Growth Theory*. Cambridge: MIT Press.
5. Barro, R. (1996). *Determinants of Economic Growth: NBER Working Paper*.
6. Lucas, R. (1998). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*.
7. Bosenko, V. A. (2001). *Vseobshchaya teoriya razvitiya [The general theory of development]*. Kyiv: Ex Ob [in Russian].
8. Kozachenko, H. V., & Pohorielov, Yu. S. (2016). *Kategoriia rozvytku: vid filosofii do ekonomiky [Category of development: from philosophy to economics]*. *Problemy u perspektvy rozvytku akademichnoi ta universytetskoï nauky: zb. nauk. prats IX*

- Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 7—9 hrud. 2016 r. — Problems and prospects of development of academic and university science: Sb. sciences works of the IX International science-practice*, (pp. 52—58). Poltava: PoltNTU im. Yu. Kondratiuka [in Ukrainian].
9. Shtuler, I. Yu. (2016). Evoliutsiia teorii ekonomichnoho rozvytku u suchasnomu vymiri znan [The Evolution of Economic Development Theories in the Modern Dimension of Knowledge]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky — Global and national economic problems*, 9, 216—219 [in Ukrainian].
 10. Dang, G., & Pheng, L. (2015). Infrastructure Investments in Developing Economies Theories of Economic Development. Retrieved from <http://www.springer.com/978-981-287-247-0>.
 11. Mel'nik, L. G. (2003). *Fundamental'nye osnovy razvitiya [Fundamentals of Development]*. Sumy: ITD «Universitetskaya kniga» [in Russian].
 12. Kaplina, A. S. (2012). Poniattia «rozvytok» u katehorialnomu aparati teorii rozvytku [The concept of «development» in the categorical apparatus of the theory of development]. *Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnytstvo — Economy. Management. Entrepreneurship*, 24 (2), 57—63 [in Ukrainian].
 13. Maslechenkov, Yu. S. (1998). *Tekhnologiya i organizaciya raboty banka: teoriya i praktika [Technology and organization of the bank's work: theory and practice]*. Moscow: Deko [in Russian].
 14. Dunda, S. P. (2011). Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia «rozvytok pidpriemstva» [Theoretical approaches to the definition of «enterprise development»]. *Problemy pidvyshchennia infrastruktury — Problems of improving infrastructure* 32, 70—75 [in Ukrainian].
 15. Joy-Matthews, J., Maggison, D., & Surtees, M. (2007). Human Resources development. London: Kogan Page.
 16. Zabrodska, G. I., & Zabrodska, L. D. (2017). Orhanizatsiyni rozvytok pidpriemstva: osnovy vyznachennia definitsii [Organizational development of the enterprise: the basis for defining the definition]. *Molodyi vchenyi — Young Scientist*, 4.4 (44.4), 55—59 [in Ukrainian].
 17. Kriuchkova, M. I. (2014). Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniat «rozvytok», «ekonomichnyi rozvytok», «ekonomichne zrostantia» [Theoretical approaches to the definition of the concepts of «development», «economic development», «economic growth»]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Ekonomika i menedzhment — Visnyk of Sumy National Agrarian University. Economics and Management*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2014_5_718 [in Ukrainian].
 18. Shymanovska-Dianych, L. M. (2012). *Upravlinnia rozvytkom personalu orhanizatsii: teoriia i praktyka [Management Development of Organization Personnel]*. Poltava: VNZ Ukoopspilky «Poltav. un-t ekonomiky i torhivli» [in Ukrainian].
 19. Mochernyi, S. V. (2001). *Metodolohiia ekonomichnoho doslidzhennia [Methodology of economic research]*. Lviv: Svit [in Ukrainian].
 20. Ralko, O. S. (2010). Evoliutsiia poniattia orhanizatsiyni rozvytok pidpriemstva [Evolution of the concept of organizational development of the enterprise]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii — Scientific works of the National University of Food Technologies*, 36, 38—41. Kyiv: NUKhT [in Ukrainian].
 21. Bohatyrov, I. O. (2006). Efektyvnist rozvytku pidpriemstva [Efficiency of enterprise development]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini — Formation of market relations in Ukraine*, 8, 79—84 [in Ukrainian].
 22. Lang, M. (2011). Globalization and Global History in Toynbee. *Journal of World History*, 22, 4. London.
 23. Liubkina, O., Murovana, T., Magomedova A., Siskos, E., & Akimova, L. (2019). Financial Instruments of Stimulating Innovative Activities of Enterprises and Their Improvements. *Marketing and Management of Innovations*, 4, 336—352.
 24. Kasych, A., & Vochozka, M. (2017). Theoretical and methodical principles of managing enterprise sustainable development. *Marketing and Management of Innovations*, 2, 298—305.

The article is recommended for printing 31.08.2020

© Mardus N., Brick S.